

Araştırma Makalesi / Research Paper

Topkapı Sarayı Oğuznamesi’ndeki Ürülmiş Han Kimdir?

Sadettin ÖZÇELİK*

Öz

Dede Korkut metinlerinin farklı hacimlerde olması, bunların sözlü gele-
nekte farklı şekillerde icra edilmiş ve değişmiş olduğunu gösteren önemli
bir ipucudur. Özellikle çok küçük metinler hâlinde olan Oğuznameler,
konunun en çarpıcı örnekleridir. Bu metinlerin farklı yazmalarda fark-
lı hacim, içerik ve formatta yer alması, sözlü gelenekte yaygın şekilde
benimsenmiş ve yaygınlaşmış olduğunu da göstermektedir. *Dede Kor-
kut* metinlerinde genel anlamda *boy* şeklinde adlandırılan destanlaşmış
hikâyeler ile *soy* diye adlandırılan şiirsel övgü metinleri yer alır. Ayrıca
bu metinlerde bazen boyların da şiirsel özellik taşıyan *soy* şeklinde dü-
zenlenmiş örneklerinin geçtiğine tanık oluruz. Sözü ettiğimiz konuya
örnek olarak *Dresden*, *Günbed* ve *Topkapı Sarayı Oğuznamesi* yazmalarında
geçen Aras ile Kars Kalesi’nin fethinin anlatıldığı bölüm verilebilir.
Söz konusu metin, üç yazma eserde de farklı şekillerde işlenmiştir. Sözlü
geleneğe dayanan yazma eserlerde aynı anlatının farklı şekillerde işlen-
miş olması, her zaman mümkün olan, hatta kaçınılmaz olan bir durum-
dur. Bu durumun, anlatıcı ozanların yüzyıllar ötesinden sürüp gelen *Dede
Korkut* metinlerini yeniden oluşturma ve yapılandırma isteği ile yakından
ilgili olduğu söylenebilir. Çünkü ozanlar, hep kendi söz ustalıklarını ve
yeteneklerini kanıtlama yolunu seçer. Bu seçimin veya tercihin bir sonucu
olarak da icra ettikleri sözlü metinleri aktarmanın ötesinde metinleri ken-
di üslupları ile farklı şekillerde işleyip farklı kalıplara döker ve sunarlar.
Ancak ne yazık ki bunların eldeki yazılı metinlerinde çoğu zaman eksiklikler,
fazlalıklar, takdim tehir yanlışları vb. durumlardan kaynaklanan
karışıklıklar söz konusu olabilmektedir. İşte bu makalede *Topkapı Sarayı*

Geliş Tarihi/Date Applied: 19.05.2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 04.09.2023

Makalenin Künyesi: Özçelik, S. (2025). “Topkapı sarayı Oğuznamesi”ndeki Ürülmiş Han kimdir?. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 59, 109-122.

https://doi.org/10.24155/tdk.2025.249

Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, sozcelik2122@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7383-1804>

*Oğuznamesi'*ndeki bazı takdim tehir yanlışları üzerinde durularak bir düzeltme teklifi sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Oğuzname, destanlaşmış hikâye, Basat, Busat, Ürülmiş Han

Who is Ürülmiş Khan in the Topkapı Palace Oghuzname Copy?

Abstract

The fact that the Dede Korkut texts are in different volumes is an important clue that shows that they were performed and changed in different ways in the oral tradition. Especially the Oghuznames, which are in the form of very small texts, are the most striking examples of this issue. The fact that these texts are in different size, content and formats in different manuscripts also shows that they have been widely adopted and become widespread in the oral tradition. In Dede Korkut texts, there are epic stories, which are generally called tribe, and poetic praise texts, which are called lineage. In addition, in these texts, we sometimes witness examples of tribes arranged in the form of lineage with poetic features. As an example of this, the section in which the conquest of Aras and Kars Castle is mentioned in the Oghuzname texts included in the Dresden, Günbed and Topkapı Palace manuscripts can be given. The text in question has been handled in different ways in all three manuscripts. Therefore, it is clear that we are dealing with different versions of the same story in the three manuscripts. It is always possible, even inevitable, that the same narrative is handled in different ways in manuscripts based on oral tradition. It can be said that this situation is closely related to the desire of the narrator poets to reconstruct the Dede Korkut texts that have persisted for centuries. Because poets, choose the way to prove their mastery of words and talents. As a result of this choice and preference, beyond transferring the oral texts they perform, they process the texts in different ways with their own styles, pour them into different molds and present them.

Keywords: Dede Korkut, Oghuzname, epic story, Basat, Busat, Ürülmiş Han

Dede Korkut metinlerinin farklı hacimlerde olması, bunların sözlü gelenekte farklı şekillerde icra edilmiş ve değişmiş olduğunu gösteren önemli bir ipucudur. Aynı şekilde bu metinlerin farklı yazmalarda farklı hacim ve formatta yer alması, sözlü gelenekte yaygın şekilde benimsenmiş ve yaygınlaşmış olduğunu göstermektedir. Dede Korkut metinlerinde genel anlamda *boy* şeklinde adlandırılan destanlaşmış hikâyeler ile *soy* diye adlandırılan şiirsel övgü metinleri yer alır. Ancak bu metinlerde bazen boyların da şiirsel özellik taşıyan *soy* şeklinde düzenlenmiş örneklerin geçtiğine tanık oluruz. Konuya örnek olarak *Dresden* (D), *Günbed* (G) ve *Topkapı Sarayı Oğuznamesi* (TSO) yazmalarında geçen Aras ile Kars Kalesi'nin

fethinin anlatıldığı bölüm verilebilir.¹ Söz konusu metnin üç yazma eserde de farklı şekillerde işlenmiş olması, bunların ana metnin farklı birer yansıması olduğuna bir işarettir.

Sözlü geleneğe dayanan yazma eserlerde aynı anlatının farklı şekillerde işlenmiş olması, her zaman mümkün olan, hatta kaçınılmaz olan bir durumdur. Bu durumun, anlatıcı ozanların yüzyıllar ötesinden kopup gelen *Dede Korkut* metinlerini yeniden oluşturma ve yapılandırma isteği ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Çünkü anlatıcı ozan(lar), kendi söz ustalıklarını/becerilerini kanıtlama yolunu seçerek ve bu tercihlerinin bir sonucu olarak -icra ettikleri sözlü metinleri aktarmanın ötesinde- metinleri kendi üslupları ile farklı şekillerde işleyip, farklı kalıplara döker ve sunar(-lar) (Pehlivan, 2015, s. 19-27; Özçelik, 2017, s. 91-104).

Dede Korkut metinlerinin farklı hacimlerde olmasının diğer sebepleri, araştırılmaya değer ayrı bir konudur. TSO,² *Dede Korkut* metinlerinin küçük bir parçası olup *Yazıcıoğlu Oğuznamesi* adıyla da anılır. Eser, üç sayfada yer alan 65 satırdan ibarettir. TSO'nun metni üzerinde çalışan isimler şunlardır: Rıdvan Nafiz Edgüer (1934, 1939), Orhan Şaik Gökyay (1973), Fahrettin Kırzıoğlu (1952, 2000), Kamil Nerimanoğlu Veliyev ve Fehri Agaoglu Ugurlu (1993), Bahaeddin Ögel (1995), Fatma Ahsen Turan (1997), Mustafa S. Kaçalın (2006).

Bugüne kadar Oğuzname metnini okumanın yanı sıra metni satır satır inceleyerek anlamaya çalışmış, üzerine notlar yazmış ve en geniş şekilde araştırıp sözlüğünü hazırlamış olan araştırmacı Semih Tezcan'dır (2020).

TSO'da altı soy bulunmaktadır. Sözlü gelenekte bu eserlerin ozanlar tarafından ezberlenip sürekli aktarılmış olduğunu ve aktarmalar sırasında değişikliklere uğradığını biliyoruz. Nitekim bu Oğuzname'deki soyların bir kısmı, başka *Dede Korkut* yazmalarında farklı şekillerde geçer. Yani bu küçük hacimli yazmada da sözlü geleneğin etkisi ile metinlerin bazı bölümlerinin değiştiği ve farklı kalıplara dökülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu altı soyda, dize sonunda geçen sözlere veya içeriğe göre, sırasıyla şu konulardaki soylar yer alır:

- “**Oğuz**” redifli soy (1-8)³,
- “**Otman oğlu**” soyu (8-25),
- “**bilür**” redifli soy (26-30),
- “**Oğuz Beylerine Övgü**” soyu (31- 55),⁴

¹ D140b.12-141a.9; G48.7-51.14; TSO, s. 60-65.

² Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Revan Kit. 1390.

³ Ayrıca içindeki rakamlar, ilgili övgü metninin geçtiği satırları gösterir.

⁴ Aşağıda metni verilmiş olan bu soyda 13 Oğuz beyinin övgüsüne yer verilmiştir.

- “**Ben Kazan**” redifli soy (55-60),
- “**-mAdIm**” ekli soy⁵ (60-65).

Bu soylardan ilk dördünün sonunda ozanın dinleyicilere dua sözlerini içeren bölümler (8, 15-22, 28-30, 54-55. satırlar) yer alır. Ayrıca bu soylardan ikincisinin sonunda “**Otman oğlu**”na duadan sonra -diğerlerinden farklı olarak- onun düşmanlarına bedduaya yer verilmiştir (23-25. satırlar).

Üzerinde durmak istediğimiz “Ürülmiş Han” adı, “Oğuz beyleri soyu”nda geçer (31-55. Satırlar).⁶ Oğuz beylerinin övgülerine yer verilmiş olan soy, şöyledir:

1. *Topkapı Oğuznamesi*'nin 4. Soy: Oğuz Beylerine Övgü

“(31) Sarp hisār[ca] duma donlu,
 Salķum sulķum don gēyen,
 Koņur atın oynadan,
 Yağı görse yardımcı,
 Düşmān görse durumlu,
 Türkistānuđ (32) direği,
 Tülü kuşuğ yavrusı,
 Kanlu kāfir ellerinden adlu Ğorasana ad çağırdan,
 Akça hisārın eglik salup alan,
 Görklü yüzlü güzel (33) kızların oğlanların bolun süren,
 Kanlu kāfir ellerine kan kaşanduran,
 Kara başların buņlu eden,
 Ođlancuķların ağlaşduran,
 İtlerin (34) uluşduran,
 Tavuķların kağıldışduran **Ulaş oğlı Salur Kazan Beg...**⁷
 Kara taşı karmaduķda kül eyleyen,
 Tağa (35) daşu buşusından duman çöken,
 Kara Dere ağzında kadir veren,
 Kara yeri kertüp beşik kılan,
 Kara buğra derisinden bağırtlak (36) düzen,
 Altı ay Mencergid Ğisārında dutsak olan,
 Kazan Begüğ kardaşı **Kara Göne Beg...**⁸
 Toķsan deriden kürk olsa (37) topuğın örtmeyen,
 Toķuz deriden şebkülāh olsa tuluğın örtmeyen,
 Toķsan koyun dovđalıķ, on koyun öyünlük yētmeyen,
 (38) Toķuz yaşar cöngin silküp atan,
 Kıynağında gökde dutan,

⁵ Konusu, Kazan Bey'in Aras ve Kars Kalesi'ni aldığı boydur; G51.9-10'da daha geniş şekilde geçer.

⁶ Bu soydaki diğer karışıklıklar, makale hacmi nedeniyle başka yazımızda ele alınacaktır.

⁷ Arada boşluk bırakılmıştır.

⁸ Arada boşluk bırakılmıştır.

At başın yalmayup bir gez yudan **Afrasiyâp oğlu (39) Alp Arız Beg...**⁹

Çomlu deve götürmezdi anuñ yayın,
Çoşa burcda eplenmezdi anuñ oñı **Yağrıççı oğlu Yazır (40) Çondan...**¹⁰

Bıyıgını eñsesinde üç gez dügen,
Çahıdukdâ çarımına çan çaşanduran,
Çara gözi çanın dönen,

(41) Yêr evreni yılan
Ädemiler evreni Öcen oğlu Emen Beg...¹¹

Demür Çapı Derbendin depüp yıçan,
Çoksan çokuz çal' anuñ (42) kilidin alan,
Çaru Sandal kızına nikâh kılan,
Alınmaduğ yerlerden çarâç alan,
Yasılmaduğ düşmeni yasan,
Çür¹² kâfir (43) êllerin basan **Èllerşe oğlu Etil Alp...**¹³

*Yedi yıl Elburza sefer kılan çaydup dönen,
Çıyan Busat çardaş çanın alan,
(44) İt Depegözi öldürüp çalıñ Oğuzda ad çoyan **Ürülmiş Çan...***¹⁴

Ban hisârından perleyüp uçan,
Altı batman (45) som demüri ayağından çıran,
Apıl apıl yöriyende boğalayın,
Zıvıl zıvıl zıvlayanda yılanlayın,
On altı yıl Bayburt (46) Hisârında dutsaçlık çeken,
Baldırı uzun Baldırşadan çakçın alan,
Yüce yerden alçak yere göz gözeden **Bay Böre oğlu (47) Beg Barı yigit...**¹⁵

Çalıñ Oğuz êllerinden çalkup duran,
Çırk yigidin yanına çalan,
Çanlı kâfir êllerine aşan,
(48) Çaynar açar dal ırmaçların geççen,
Çariplik êllere çafil düşçen,
Arslanıla boğasın buğrasın güreşçisin öldüren,
Otuz (49) çokuz yigidüñ çanın alan,
Adlu Oğuzda ad çoyan,
Saru donlu Selçan Çadını alan Çanlı Çoca oğlu Çanturalu...¹⁶

⁹ Arada boşluk bırakılmıştır.

¹⁰ Arada boşluk bırakılmıştır.

¹¹ Arada boşluk bırakılmıştır.

¹² Metinde *güre* okunacak şekilde.

¹³ Arada boşluk bırakılmıştır.

¹⁴ Arada boşluk bırakılmıştır.

¹⁵ Arada boşluk bırakılmıştır.

¹⁶ Arada boşluk bırakılmıştır.

(50) Selim oğlu Kur'an sevüp Tañrıyı yaradan [bilen],
Ulu sulţān budağı...¹⁷

Altun köpri yapan,
'Azrāyille savaş kılan,
Salķum sulķum don gēyen,
Saķar atın oynadan (51) **Ŧoķuş Koca oğlı Ŧođrul Sulţān...**¹⁸

Dom edik дума donlu,
Dört biņ erüñ serveri,
Kazan Begüñ ğariblıkda yoldaşı **Kıyan Selçik oğlı Delü Dundar Beg...**

(52) Kāra dađuñ ķurdı,
Kāra ķaya ķaplanı,
Kāra şahin yavrusı,
Kārañu dünle atın oynadan **Alp Rüstem...**¹⁹

Beg[d]eşle begdeş ķanın alan,
Kālıñ Oğuzda ad ķoyan,
(53) Kāra başına oğlanlığında kıyan,
Öcen oğlı Emen Begden öcin alan
Eñse Koca oğlı Oķçı Kozan...²⁰

*Sarı sazda ulalan,
Sarı arslan südin emen,
(54) Sazda böyümiş saz delüsi,*²¹

Günüñ ğünden yēg olsun,
Dünüñ dününden yēg olsun,
Demüñ demden yēg olsun,
Nefesüñ geçğün olsun,
Kılıcuñ kesğün (55) olsun,
Hızır yoldaşuñ olsun.²² (TSO: 31-55. satırlar)

Yukarıdaki *soyda* sırasıyla şu Oğuz beylerinin övülmüş olduğu görülmektedir:

1. Ulaş oğlı Salur Kāzan Beg,
2. Kāra Göne Beg,
3. Afrasiyāp oğlı Alp Arız Beg,
4. Yađrıķçı oğlı Yazır Kōndan,
5. Öcen oğlı Emen Beg,
6. Ėllerşe oğlı Etil Alp,
7. Ürülmiş Hān,

¹⁷ Arada boşluk bırakılmıştır.

¹⁸ Arada boşluk bırakılmıştır.

¹⁹ Arada boşluk bırakılmıştır.

²⁰ Arada boşluk bırakılmıştır.

²¹ Arada boşluk bırakılmıştır.

²² Arada boşluk bırakılmıştır.

8. Bay Böre oğlu Beg Barı yigit,
9. Kaḡlı Koca oğlu Kaḡturalu,
10. Toḡuş Koca oğlu Toḡrul Sultān,
11. Kıyan Selçik oğlu Delü Dunder Beg,
12. Alp Rüstem,
13. Eḡse Koca oğlu Oḡcı Kozan.

Soyda övülmüş olan Oḡuz beyleri ile ilgili olarak Şu konular dikkat çekmektedir:

* Yukarıda adı geçen Oḡuz beylerinden Ulaş oğlu Salur Kazan Beg, Kara Göne Beg, Kaḡlı Koca oğlu Kaḡturalu, Kıyan Selçik oğlu Delü Dunder Beg, Alp Rüstem ve Eḡse Koca oğlu Oḡcı Kozan'ın adları D yazmasında da geçer.

* TSO'daki bir kısım Oḡuz beylerinin adı, D yazmasında farklı Şekillerde geçer:

TSO	D
Öcen oğlu Emen Beg	Bıyıḡı Kaḡlu Bügdüz Emen, ²³ Biḡ Bügdüz Başları Emen, ²⁴ Emen. ²⁵
Toḡuş Koca oğlu Toḡrul Sultān	Duḡa Koca oğlu Deli Dumrul, ²⁶ Deli Dumrul, ²⁷ Dumrul. ²⁸
Bay Böre oğlu Beg Barı yigit	Bay Böre Beg oğlu Bamsı Beyrek, ²⁹ Bay Böre Ḥan oğlu Bamsı Beyrek, ³⁰ Bamsı Beyrek, ³¹ Beyrek ³²
Afrasiyāp oğlu Alp Arız Beg	At Aḡızlu Aruz Koca, ³³ Aruz Koca, ³⁴ Aruz ³⁵

²³ D33a.5, 111a.13, 112b.13.

²⁴ D77b.10.

²⁵ D103b.12, 105b.5, 106a.9, 147b.13, 149a.4, 149b.1, 149b.2, 153a.1.

²⁶ D79a.13, 79b.1.

²⁷ D79b.12, 80a.2, 80a.5, 80a.10, 80b.3, 80b.5, 80b.7, 80b.7, 81a.11, 81b.1, 81b.7, 82a.1, 82a.13, 82b.4, ...

²⁸ D80a.11.

²⁹ D41a.5.

³⁰ D145a.10.

³¹ D35a.11, 40a.3, 43b.12, 60a.3, 60a.12.

³² D20b.11, 40a.2, 40b.3, 41a.2, 41a.4, 41a.7, 41b.1, 41b.3, 41b.6, 41b.8, 41b.9, 41b.13, 42a.2, 42a.7, 42a.8, ...

³³ D20b.3, 33a.2, 119a.5.

³⁴ D110a.9, 108b.8, 153a.4, 111b.1.

³⁵ D63b.9, 77b.11, 108b.13, 109a.3, 110a.11, 110b.1, 110b.9, 113b.13, 147b.13, 148a.11, 148b.1, 148b.4, ...

* Yukarıda adı geçen Oğuz beylerinden Yağrıççı oğlu Yazır Kõndan,³⁶ Ürülmiş Han ve Ellerşe oğlu Etil Alp'ın adları ise D yazmasında geçmez. Metinde de görüldüğü gibi üzerinde durmak istediğimiz “Ürülmiş Han” övgüsünde ayrıca konumuz bakımından önemli olan “Kıyan Busat” adı geçer.

2. Ürülmiş Han ve Busat ile İlgili Dizeler/Ürülmiş Han Kimdir?

TSO'daki metinlerdeki karışıklıklar ve yanlışlar konusunda iki tahmin yapılabilir. Bu metinler, soyları ezberlemiş olan biri tarafından doğrudan yazıya geçirilmiş olabilir. Bir icra ortamında not alan yazıcı tarafından metne katılmış olduğu düşünülebilir. Birinci ihtimalin daha güçlü olduğunu düşünüyoruz.

Şimdi yukarıda verdiğimiz Oğuz beylerinin övgüsünden oluşan soyda yedinci sırada ve 43-44. satırlarda geçen “Ürülmiş Han” övgüsünü görelim:

“...Yedi yıl Elburza sefer kılan kaydup dönen,

Kıyan Busat kardaş kanın alan,

(44) İt Depegözi öldürüp kalıñ Oğuzda ad koyan **Ürülmiş Han**”

Bu övgüde karışıklıklar, eksiklikler ve bir okuma sorunu söz konusudur. Övgüde geçen ve yukarıda “Ürülmiş” şeklinde okunmuş olan kelime, bazı araştırmacılar tarafından “Urulmuş” (Gökyay, 1973, CLXXVII, Kaçalin, 2006, s. 293-301) şeklinde okunmuştur. Semih Tezcan, kelimenin yapısı ve anlamı konusunda şunu yazmıştır: “Basat'ın unvanı gibi kullanılmış olan bu söz, ‘seçkin, seçilmiş hân’ olarak anlaşılabilir (ürül-mek <üdrül-mek). Arapça Mustafa da ‘seçilmiş’ anlamına gelir.” (2020, s. 203).

Semih Tezcan, ayrıca 43. satır ile ilgili bir notunda da metnin bu kısmının Busat'ın övgüsü olduğunu yazmıştır (2020, s. 200). Tezcan, 44. satır üzerine yazdığı iki notta ise övgüdeki “*kardaş kanın alan*” ile “*İt Depegözi öldürüp kalıñ Oğuzda ad koyan*” ibareleri üzerine durmuş ve bunları D yazmasındaki Basat boyunda geçen olaylar ile açıklamaya çalışarak görüşünü desteklemek istemiştir (2020, s. 201-203).

Tezcan'ın haklı olduğunu düşünüyor ve başka iki konuya dikkat çekerek “Ürülmiş Han” övgüsü ile ilgili düzeltme teklifleri sunmak istiyoruz:

1. Kanaatimizce “Ürülmiş Han” övgüsü TSO'daki bu soyda ikiye bölünmüş ve ayrı satırlarda yazılmıştır. Yani bu övgüde takdim tehir yanlışlıkları ve karışıklıklar bulunuyor. Övgünün ilk kısmı 43-44. satırlardaki şu dizelerdir:

“...Yedi yıl Elburza sefer kılan kaydup dönen,

³⁶ D104b.12'de Yağrıncı oğlu El Almış geçer.

Kıyan Busat kardaş kanın alan,

(44) İt Depegözi öldürüp kalın Oğuzda ad koyan **Ürülmiş Han**”

Övgünün ikinci kısmı *Eñse Koca oğlu Okçı Kozan* övgünün devamında ve 53-54. satırlarda yer alan aşağıdaki dizelerdir:

“...Sarı sazda ulalan,

Sarı arslan südin emen,

(54) Sazda büyümiş saz delüsi”

Kanaatimizce bu dizeler *Ürülmiş Han* övgüsünün bir parçası olduğunda iki bölüm birleştirilmelidir.

2. Yukarıdaki metinde de görüldüğü gibi her övgü kıtasının sonunda bir Oğuz beyinin adı anılmıştır. Ayrıca metinde diğer bir beyin övgüsüne geçmeden önce bir kelimele küçük birer boşluk bırakılmış olduğunu belirtmek gerekir. Söz konusu boşluklar, yukarıdaki metnin dip notlarında gösterilmiştir. Ancak yalnızca “Kıyan Selçik oğlu Delü Dundar Beg”in övgüsü, 51. satırın sonunda bittiğinden boşluk bırakmaya gerek kalmamıştır. Yazıcının bu boşlukları bilinçli ve belirleyici bir işaret olarak bırakmış olduğu söylenebilir. Bu üç dizedeki övgünün hemen öncesinde ve sonrasında küçük birer boşluk bırakılmıştır. Ancak bu dizelerin sonunda bir kahraman anılmamıştır. Yani övgünün hangi Oğuz kahramanına ait olduğu yazılmamış ve soy, dinleyiciye yapılan dua kısmı ile sonlandırılmıştır. Bu durum da soy metninde bir karışıklık ve takdim tehir yanlışlığı bulunduğunu açıkça göstermektedir. Yani metindeki bu övgülerin kim için yapıldığı bir sorun olarak karşımızda duruyor.

“*Sarı sazda büyüyen, sarı aslanın sütünü emmiş olan, sazda büyümiş saz yiğidi*” şeklinde sözü edilen kahraman Busat’tan başkası değildir. Nitekim bu dizeleri “*Ürülmiş Han*” övgüsünün başına aldığımızda metin bir bütünlük arz etmektedir:

“Sarı sazda ulalan,

Sarı arslan südin emen,

(54) Sazda büyümiş saz delüsi,

(43) Yedi yıl Elburza sefer kılan kaydup dönen,

Kıyan Busat kardaş kanın alan,

(44) İt Depegözi öldürüp kalın Oğuzda ad koyan **Ürülmiş Han**”

3. Bu dizelerin birleştirilmesi işleminin doğru olduğuna D yazmasındaki Basat boyunun başında geçen olayı kanıt göstermek yeterli olacaktır. Basat boyunun başında Oğuzların göç etmek zorunda kaldıkları ve göç sırasında düşmüş olan Aruz’un oğlunu bir aslanın bulduğu ve aslan yatağına götürüp beslediği şu şekilde anlatılır:

Meger hanum, bir gün Oğuz otururiken üstine yağı geldi; dün içinde ürkdü göçdi. Kaçup gederiken Aruz Kocanın oğlanuğı düşmiş, bir aslan bulup götürmüş, beslemiş. Oğuz gene eyyāmıla gelüp yurdına kondu. Oğuz Han[in]uñ ılķıcısı gelüp haber getürdi eydür: Hanum, sazdan bir aslan çıkar, it [gibi] ürür, apul apul yörüşi âdem gibi; at başuban kan sömürür. Aruz eydür: Hanum, ürkdüğümüz vaķtın düşen menüm oğlanuğumdur belki, dedü. Begler bindiler, aslan yatağı üzerine geldiler. Aşlanı kaldurup oğlanı tutdılar. Aruz oğlanı alup evine getürdi. Şadılık êtdiler, yeme içme oldu. Ammâ oğlanı ne kadar getürdilerise tırmadı, gerü aşlan yatağına vardı. Gerü tutup getürdiler. Dedem Korkud geldi eydür: Oğlanum, sen insânsın, hayvânıla muşâhib olmağıl! Gel, yaķşı at bin, yaķşı yigitleriyle eş yort! dedü. Ulu kardeşuñ adı Kıyan Selcükdür, senüñ aduñ Basat olsun. Aduñı men vërdüm, yaşuñı Allâh vërsün, dedü. (Özçelik 2022/II: D108b.7-109a.10)

4. Yukarıdaki söz konusu dizeleri birbiri ardına eklediğimizde ortaya çıkan yeni metinde övgüye değer görülen özelliklerin, bu satırlarda anlatılan Basat'ın aslan tarafından büyütüldüğüne dair hikâyesi ile örtüştüğü açıktır:

“Sarı sazda ulalan,

Sarı arslan südin emen,

(54) Sazda böyümiş saz delüsi,

(43) Yedi yıl Elburza sefer kılan kaydup dönen...”

5. Ayrıca D yazmasında Basat'ın gazaya gitmiş olduğu ve geri döndüğü -süre ve yer belirtilmeksizin- anlatılır. Basat'ın gazadan geldiği esnada ikinci oğlunu Tepegöz'e kurban vermek istemeyen Kapak Kan'ın eşi, oğlunu kurtarmak için Basat'tan bir esir alır ve onu oğlunun yerine Tepegöz'e gönderir. Aynı şekilde D yazmasında Basat, Tepegöz'ü öldürüp kardeşi Kıyan Selcük'ün öcünü alacağını iki defa söyler:

“Mere kavat, ağ saķallu babamı ağlatmışsın.

Karıcuķ, ağ bürçeklü anamı bozlatmışsın.

Karındaşum Kıyanı öldürmüşsün.

Ağca yüzlü yengemi tül eylemişsın,

ala gözlü bebeklerin öksüz komışsın.

Kor mıyam seni, kara polad üz kılıcum tırtmayınca,

ķafâlu börklü başuñ kesmeyince,

alca kanuñ yer yüzine tökmeyince,

ķardaşum Kıyanuñ kanın almayınca ķomazam.” (Özçelik 2016/II:

D118a.5-10).

Görüldüğü gibi D yazmasındaki boyda anlatılan bu olaylar ile yukarıdaki övgünün ilk dört dizesinde geçenler tam olarak örtüşmektedir.

S. Tezcan, “TSO’nda kahramanın Kıyan Busat diye anılması hayret uyandırmaktadır. Çünkü DKK’ndaki Oğuzname’ye göre kahramanın kendi adında Kıyan ögesi yoktur.” (2020, s. 201) der ve Basat’ın kardeşinin adının Kıyan Selcük olduğunu belirtir. Kanaatimizce bu durum, metinde ezber sorunundan kaynaklanan bir takdim tehir yanlışlıkları ve karışıklıklar ile karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Çünkü TSO metni, altmış beş satırlık küçük bir metin olup muhtemelen övgüler, metni ezberlemiş olan kişinin hafızasındakilerle sınırlı olarak yazıya geçmiş bulunuyor. Bu nedenle övgüdeki sorunun anlaşılması için öncelikle şu iki dizenin yerinin belirlenmesi gerekiyor:

“Kıyan Busat kardeş kanın alan,

(44) İt Depegözi öldürüp kalıñ Oğuzda ad koyan Ürülmiş Han”

6. *Kan almak*, ‘intikam almak, öç almak’ anlamına geldiğine göre burada öç alan kişi olarak *Busat* anılmış olmalıydı. Çünkü *Busat*, *Tepegöz*’ü öldürerek kardeşi Kıyan Selcük’ün kanını/intikamını almıştır. D yazmasında Basat’a kardeşinin ölüm haberi yukarıda sözü edilen kadın tarafından “*Meydān yüzinde kardeşuñ Kıyan Selcük ödi şıtdı, cān vērđi.*” cümlesiyle haber verilir. Basat boyunun sonunda ise Dede Korkut, Basat’ın *Tepegöz*’ü öldürerek kardeşinin öcünü aldığını şu şekilde anlatır:

“Dedem Korqud gelüben şadılık çaldı,

gāzi erenler başına ne geldigin eydivērđi,

hem Basaşa alkış vērđi:

Kara tağa a! yētdügünđe aşıť vērđün!

Kanlı kanlı şulardan [gēçer olsañ] gēçit vērđün! dēdi.

Erligile kardeşuñ kanın alduñ,

kalın Oğuz beglerini buñdan kırtarduñ.

Kādir Allāh yüzünñ ağ ētsün Basať!” (Özçelik 2022/II: D119a.9-119b.1)

Oğuznamelerdeki övgülerde *han* ve *beg* ünvanlarının eş anlamlı olarak kullanıldığını biliyoruz. Ayrıca metnin bu kısmında diğer *Dede Korkut* yazmalarında da gördüğümüz bir takdim tehir yanlışlığı yapılmış olduğu anlaşılıyor. Yani metinde “Kıyan Busat” şeklinde geçen adda bir takdim-tehir yanlışlığı bulunmaktadır. Yani ozanın metinde “Ürülmiş Han”ı Busat’ın bir sıfatı olarak kullanmış olması gerekmektedir: *Ürülmiş Han* Busat = ‘Seçkin bey Busat’.

D yazmasından yukarıda aktarılmış olan bilgiler ışığında iki dizeyi şu şekilde tamir etmeyi teklif ediyoruz:

Kıyan [**Selcüküñ**] kardeş kanın alan,

İt Depegözi öldürüp kalıñ Oğuzda ad koyan **Ürülmiş Han Busat**.

Sonuç

* Yukarıdaki düzeltme teklifleri doğru ise TSO'da Oğuz beylerine övgü soyunda geçen Busat'ın övgüsü, şöyle yapılanmıştır olur:

“Sarı sazda ulalan,

Sarı arslan südin emen,

(54) Sazda böyümiş saz delüsi,

(43) Yedi yıl Elburza sefer kılan kaydup dönen,

Kıyan [Selcükün] kırdaş kıanın alan

İt Depegözi öldürüp kalıñ Oğuzda ad kıoyan **Ürümüş Han Busat**”

* Metin ile ilgili bu örnekler, TSO'da yazım sorunlarının ezber sorunları ile iç içe girmiş olduğunu gösteriyor.

Kaynakça

- Edgüer, R. N. (1934). “Oğuz Destanı”ndan bir parça. *Türk Tarih ve Etnografya Dergisi*, 2, s. 243-249.
- Gökyay, O. Ş. (1973). *Dedem Korkudun kitabı*. Milli Eğitim.
- Kaçalın, M. S. (2006). *Dedem Korkudun Kazan Bey Oğuz-Nâmesi*. Kitabevi.
- Kırzioğlu, F. (1952). *Dede Korkut Oğuznâmeleri*. İstanbul.
- Nerimanoğlu Veliyev, K. ve Agaoglu Ugurlu, F. (1993). Oğuzname parçaları. *Oğuznameler*. Bakı Üniversitesi Neşriyatı, s. 53-59.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar) (C 2)*. Altınordu.
- Özçelik, S. (2017). Sözlü edebiyat ürünü yazmaların edisyon kritik yöntemi ile okunması: “Dede Korkut” örneği. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 65(1), s. 91-104.
- Özçelik, S. (2022a). *Dede Korkut -Dresden Yazması- Giriş, notlar (C. 1)*, Türk Dil Kurumu.
- Özçelik, S. (2022b). *Dede Korkut -Dresden Yazması- Metin, dizin (C. 2)*. Türk Dil Kurumu.
- Pehlivan, G. (2015). *Dede Korkut Kitabı'nda yapı, ideoloji ve yaratım -Dresden ve Vatikan nüshalarının mukayeseli bir incelemesi*. Ötüken.
- Tezcan, S. (2001). “Dede Korkut Oğuznâmeleri” üzerine notlar. Yapı Kredi.
- Tezcan, S. (2020). *Topkapı Sarayı Oğuznamesi*. Yapı Kredi.
- Turan, F. A. (1997, 1-3 Mayıs). Dede Korkut ile Oğuznamedeki ortak formüller. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Sektörünü Bildirileri II* içinde (s. 299-308).

Extended Summary

The fact that the Dede Korkut texts are in different volumes is an important clue that shows that they were performed and changed in different ways in the oral tradition. Especially the Oghuznames, which are very small texts, are the most striking examples of this subject. The fact that these texts are in different size and format and include different content in different manuscripts also shows that they have been widely adopted and become widespread in the oral tradition. In Dede Korkut texts, there are epic stories, which are generally called tribe, and poetic praise texts, which are called lineage. In addition, in these texts, we sometimes witness examples of tribes arranged in the form of lineage with poetic features. As an example of this, the section in which the conquest of Aras and Kars Castle is mentioned in the Oghuzname texts included in the Dresden, Günbed and Topkapı Palace manuscripts can be given. The text in question has been handled in different ways in all three manuscripts. Therefore, it is clear that we are dealing with different versions of the same story in the three manuscripts.

It is always possible, even inevitable, that the same narrative is handled in different ways in manuscripts based on oral tradition. It can be said that this situation is closely related to the desire of the narrator poets to reconstruct the Dede Korkut texts that have persisted for centuries. Because poets, choose the way to prove their mastery of words and talents. As a result of this choice and preference, beyond transferring the oral texts they perform, they process the texts in different ways with their own styles, pour them into different molds and present them.

Other reasons for the different volumes of Dede Korkut texts are another subject worth investigating. The Topkapı Palace Oghuzname copy is a small part of the Dede Korkut texts and is also known as the Yazıcıoğlu Oghuzname. The work consists of 65 lines on three pages. The names working on the text of the Topkapı Palace Oghuzname copy are as follows: Rıdvan Nafiz Edgüer (1934, 1939), Orhan Şaik Gökyay (1973), Fahrettin Kırzioğlu (1952, 2000), Kamil Nerimanoğlu Veliyev ve Fehri Agaoglu Ugurlu (1993), Bahaeddin Ögel (1995), Fatma Ahsen Turan (1997), Mustafa S. Kaçalın (2006). Semih Tezcan (2020) is the person who, in addition to reading the Oghuzname text, has tried to understand the text by examining it line by line, wrote notes on it, researched it in the most extensive way and prepared a complete dictionary.

There are six verse sections in the Topkapı Palace Oghuzname copy. Some of the verse sections in the Oghuzname appear in different forms in other Dede Korkut manuscripts. In other words, in this small-volume manuscript, it is understood that some parts of the texts have changed and poured into different molds with the effect of oral tradition. In these six verse sections, there are praises on the following subjects, respectively, according to the words or content at the end of the line:

- Praise with the rhyme of “Oghuz” (1-8),
- praise of “the son of Otman” (8-25),

Praise with the rhyme of “bilür” (26-30),

Praise for Oghuz governors (31- 55),

Praise with the rhyme of “*Ben Kazan* [I’m Kazan]” (55-60),

Lineage with the suffix of “-mAdIm” (60-65).

At the end of the first four of the lineages in the Oghuzname, there are sections (lines 8, 15-22, 28-30, 54-55) containing the words of the poet’s prayer to the audience. After the prayer at the end of the second lineage, the enemies of Otmanoglu, who was praised in the lineage unlike the others, were cursed (lines 23-25).